

Rastko Petrović költészete

Petar Popović

Habár Rastko Petrović még nyomban az első világháború után jelentkezett első művével, az olvasók nagy tömegei ma sem ismerik. Ennek a szomorú ténynek az oka főképp politikai és társadalmi tájékozatlansága.

A magánéletben zárkózott és nehezen megközelíthető, irodalmi tevékenységében pedig betegesen szenzibilis Petrović burzsoá irodalmi rafináltsággal arra törekedett, hogy egy külön esztétikai világot alakítson ki magának, ám nem tudott közvetlenül és élénken hatni az olvasók tömegére, sem nem volt képes magával ragadni, követésre csábítani fiatal írókat.

Rastko Petrović magányos író volt. Munkásságában a naiv eszmei és formai maradiság összefonódik egynéhány, az ő idejében hipermodern törekvéssel és irodalmi felfogással. Amikor fellépett az irodalom porondján, pretenciózus zagyvaságoktól és érzelgősségtől mentes lényegével újszerű volt. Alig van írónk, akít kevesebb szál fűz a kopott burzsoá szentimentalizmuhoz: s ha két-három szóval akarnók jellemezni, azt mondhatnók, hogy az ember lelki világának émelgyősen szenvedő elferdítése ellen harcolt (persze, nem magyarázgatva).

Volt valami ellentmondás Rastko Petrović személyében: jóllehet betegesen érzélgős volt, hidegen, racionalisztikusan, magabiztosan írt. Ez aztán egy kissé mesterséges gyümölcsöt termett. S ez az alapvető hibája, ez az oka annak, hogy kortársai nem tudták gondolatait közvetlenül és spontán élvenni. Vagyis, fogalmazzuk meg szabatosabban: voltak-e Rastko Petrovićnak filozófiai vagy tudományos eszméi? Nem voltak. Felfogásában és érzelmeiben már távolodott attól az osztálytól, amelyhez tartozott, de nevelésének és szokásainak hatása alatt és világos távlatok hiányában nem volt képes mélyebben és teljesebben megérteni a társadalmi fejlődés folyamatát. Ez társadalmi és lelki hasadást okozott benne; mint embernek magányosság, mint írónak fojtogató megkööttség lett a sorsa.

Rastko Petrović — talán nem is tudatosan — pozitív állásfoglalásként kívánta objektivizálni lelki és művészi álláspontját. Ezzel bizonyára kendőzni

és enyhíteni akarta alighanem egész életében fellépő lelki válságait. Fokozatosan bizonyos fajta „szellemi arisztokratává” vált, olyanná, aki ebben a világban csak vendég, turista. Ez szülte artizmusát és gyakran igen szembe-ötölő felületességét, s ez a tulajdonsága nagyon gátolta abban, hogy teljesen kifejtse sok, egyébként érdekes, mélyreható elképzelését. Örökös utazó volt, s mivel mindenütt idegennek érezte magát, sehol sem tudott megtelepedni. Utazásai során tömérdek élménnyel, képpel és megfigyeléssel gazdagodott. Nem érdekelték a társadalmi viszonyok és az emberek cselekedeteinek mélyebb rugói, hanem az esztétikai élvezetet nyújtó pillanatokot, hangulatokat kereste. Ez a talán legnagyobb esztétánk szépség iránti szeretetétől öszönözve egy magábazárt, ábrándokból és hazugságokból épült világot teremtett, hogy megvédje magát az élet durvaságaitól. Harcra egyébként a legkülönbözőbb formákat öltötte, gyakran izléstelen pszichologizálásban jutott kifejezésre, mint például az *Afrika* című művében. Pszichologizálással pótolta, helyettesítette annak a képességének a hiányát, hogy behatoljon az emberi lélektan összetett, társadalmi eredetű problémáiba.

A kispolgári környezetéből származó és az életet nem eléggé tisztán látó Rastko Petrović — abban az igyekezetében, hogy minél több élményt és ismeretet szerezzen — belevetette magát Nyugat-Európa örvényeibe. Am a könyvtárak és képtárak mellett meglátott egy végtelen, szépségben és mélységében is nehéz, gyötrelmes életet. Ez a meglátás — úgy látszik — nagyon váratlan volt, elkábult és megzavarodott tőle. Mivel nem voltak tisztázott fogalmai a társadalomról és az életről, összeütközött benne a szépségről szőtt álma és a zord valóság.

Irodalmi alkotásai visszatükrözik nyugtalanságait, szenvedéseit és az élet utáni sóvárgását. Művei a méltatlankodás és a megbotránkozás viharát váltották ki kispolgári közönségünk köreiben. Amikor 1921-ben megjelent a *Ferun, a villámisten bohózata* és 1922-ben a *Fölfedezések* című könyve, néhány kritikus társadalmilag veszélyesnek nyilvánította. A közép-szerűek megengedhetetlennek tartották friss hangját és eredetiségét. A *Fölfedezések* megjelenése alkalmából egyik bírálója ezt írta: „Én azonban... elégetném könyvét, őt pedig bezárnám egy szép ketrecbe”. Másfelől viszont melegen üdvözölték ezeket a fiatalkori műveit.

Petrović legjellegzetesebb erénye az emberszeretet. Póz és színlelés nélkül szerette az embereket. Neki az ember nem volt esztétizálásra való elvont fogalom, s nem látott benne személytelen, a dolgok és tárgyak tengerében elveszett egyedet sem. Éppen az ember iránt tanúsított viszonya teszi jelentékkennyé irodalmunkban. A világot egészében látta, amelyben az embernek megvan a maga megszokott helye. Az emberek hatnak egymásra, és a dolgokkal való érintkezésükben humanizálódnak. Rastko Petrović emberszeretete nem elszigetelt, szenvedő siránkozás valami fölött, ami nincs. A dolgokat is az ember mellett és az emberen keresztül nézi. A *Afrika* című könyvében az emberek nem különíthetők el azoktól a tárgyaktól, amelyekkel dolgoznak és attól a tájtól, ahol élnek. Nem tesz különbséget fajok, népek és társadalmi rangok között. Nem kutat olyan rendkívüli emberek után, akik környezetükre való tekintet nélkül emelkednek ki és mások fölé. Ha kiemelkednek is, ez a kiemelkedésük a környezettől függ. Különböző nemzetiségű emberek vonulnak el előttünk, és sehol sem látható az a törekvés, hogy a folklort és a festőiséget önmagában, az embertől és az élettől elkülönítve ábrázolja.

Mindennek, ami az emberben és körülötte történik, megvan a maga minden pillanatban megújuló szépsége. Az életnek a szépség az értéke, s ezt a szépséget Petrović sokkal mélyebben fogta fel, mint ahogy általában szokták. A *Afrika* című könyvében egy helyen ezt írja: „Nézd, nézd figyelmesen ezt, mert később — nem tudni, miért — azt mondom majd: ez olyasvalami, amiért érdemes volt élni”.

Korom Tibor fordítása